

Використані джерела інформації:

1. Дакас К. Национальные особенности виртуальной торговли в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://telegrafua.com/498/economics/10528/print>.
2. Сизов Д. По аудитории пользователей возраста 21-45 лет уанет похож на сеть ЕС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://internetua.com/po-auditorii-polzovatelei-vozrasta-21-45-let-uanet-pohoj-na-set-es>.
3. Глобальная статистика украинского интернета [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://i.bigmir.net/index/UAnet_global_report_042011.pdf
4. За 5 років обсяг інтернет-торгівлі в Україні зріс у 5 разів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://internsys.org.ua/za-5-rokiv-obsyah-internet-torhivli-v-ukrajini-zris-u-5-raziv.html>.
5. Оборот української інтернет-продажі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://e-market-ua.com>.
6. Особенности виртуальной торговли в Украине [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.e-markets.com.ua>.
7. Создание интернет-магазина «с нуля»: клиенты, деньги и доставка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.prostobiz.ua>.

УДК 339.172 : 336.761

*Редзюк Є.В.,
к.е.н., доцент,
докторант Інституту світової економіки
і міжнародних відносин НАН України, м.Київ*

СТАН ВІТЧИЗНЯНОГО ФОНДОВОГО РИНКУ ТА ЙОГО РОЛЬ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

У статті проведено аналіз становлення українських фондових бірж, досліджено вплив банківського сектору на фондовий ринок України, наведено сучасні перспективні шляхи інвестування на світових фондових біржах. Запропоновано низку заходів щодо реформування вітчизняного фондового ринку.

В статье проведен анализ становления украинских фондовых бирж, исследовано влияния банковского сектора на фондовый рынок Украины, приведены современные перспективные пути инвестирования на мировых фондовых биржах. Предложен ряд мер по реформированию отечественного фондового рынка.

The article analyzes the formation of the Ukrainian stock exchanges, investigated the influence of the banking sector on the Ukrainian stock market, are forward-looking modern ways of investing in global stock exchanges. A number of measures to reform the domestic stock market.

Постановка проблеми. Економічні реформи в Україні можуть здійснюватись ефективно в умовах повноцінно функціонуючого фінансового ринку і його важливої складової – фондової біржі. Розвиток світових фондових ринків в останні роки показав, що вони безпосередньо

впливають на економічну активність, прямі іноземні інвестиції, рівень зростання ВВП і ділової активності, а також на зниження дисбалансів та невідповідності у цінах на активи. Тому дослідження в цій сфері є актуальними і необхідними як для практики, так і для теорії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Системним дослідженням фондового ринку займались вчені, починаючи з 18-19 ст. Так, початківцями у цих дослідженнях можна відзначити: Р. Гільфердінга, К. Маркса, Дж. Кейнса, М.І. Туган-Барановського. На сучасному етапі фондовий ринок досліджують: З. Боді, Ю. Кравченко, Р. Мертон, О. Мозговий, С. Мошенский, Ю. Пахомов, О. Плотников, Б. Рубцов, Н. Рубіні, Дж. Сорос, В. Шарп та ін. Їх дослідження носять системний характер, що в основному спрямовані на аналіз світових фондових бірж, на їх роль у сучасній світовій фінансово-економічній системі. Також, останнім часом значна увага приділяється визначенню ролі фондових бірж у світовій фінансово-економічній кризі 2008-2012 рр.

Український фондовий ринок і його роль в економіці України динамічно змінюється під впливом зовнішніх і внутрішніх факторів, а тому **метою статті** є аналіз сучасного стану вітчизняної фондової біржі, визначення її впливу на інвестиційно-економічні процеси в Україні та надання пропозицій щодо низки заходів із покращення її функціонування, враховуючи специфіку вітчизняної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фондова біржа, як інструмент державної політики і важливий соціально-економічний орган країни, має значний потенціал у розвитку економіки.

Її ефективність проявляється у збільшенні прямих іноземних інвестицій, залученні спільних інвестицій, переході на новий технологічний рівень виробництва, суттєвому підвищенні соціальних стандартів життя населення. Приклади розвинених країн та країн, що розвиваються, останні 20-30 років це доводять. Але як свідчить вітчизняний досвід, значних позитивних ефектів від впровадження українського фондового ринку ні українське суспільство, ні вітчизняний бізнес не отримали.

В Україні першою виникла Українська фондова біржа (УФБ), яка за період 1992-1995 років обслужила більш як 21 млн. торгових операцій при середньому річному прирості 200-300%. Конкурентами стали (з 1995 р.): Київська міжнародна фондова біржа (КМФБ), Українська міжбанківська валютна біржа (УМВБ), Донецька фондова біржа (ДФБ), Позабіржова фондова торгова система (ПФТС) та Придніпровська фондова біржа (ПФБ). Характер конкуренції між ними підтверджується нижченаведеними даними. У 1996 році на УФБ було укладено 40 % від загального числа угод на біржовому ринку, а на УМВБ – 59 %. Однак за обсягом продажу першість ще залишалася за УФБ (70 %). Різка зміна структури біржової торгівлі відбулась у 1997 р., коли обсяг торгів за рік

на УМВБ зріс у 29 разів, а на ПФТС – у 112 разів. Але навіть і без ПФТС серед бірж положення змінилося: за показником обсягу торгів УФБ прогнала своїй основній суперниці – УМВБ (частка УФБ за обсягом торгів за рік скоротилася з 70 % до 6 %, а частка УМВБ підвищилася із 29 % до 93 %).

ПФТС почала тіснити біржі у 1997 році: за темпами зростання ця позабіржова система вийшла на перше місце, хоча за кількістю угод ПФТС поступилася ДФБ. Близько 65 % від загального обсягу угод з купівлі-продажу цінних паперів, що складає 338,54 млн. грн., було укладено на ПФТС. Питома вага ПФТС у загальному обсязі торгів зросла порівняно із 1997 роком майже на 20 %. Значно зменшився обсяг торгів на УМВБ – із 381,44 млн. грн. у 1997 році до 76,81 млн. грн. у 1998 році, що складало лише 15% від загального обсягу торгів, тоді як у 1997 році більше половини загального обсягу торгів припадало на УМВБ [1].

Українська фондова біржа ПФТС – це фондова торговельна система, на якій в Україні здійснювалося понад 95-98 % угод купівлі-продажу акцій в період з 2000-2008 рр., під час кризи в 2008 році вона показала максимальне падіння за всю історію українського ринку цінних паперів -74,33 %, або в 3,89 рази за рік. Відзначимо, що це один з найвищих показників падіння серед економік розвинутих країн, а також країн, що розвиваються. У світових рейтингах індекс ПФТС в 2008 році на другому місці за падінням, Україну на першому місці випередила лише Ісландія (-81 %). Взагалі, 2008 рік запам'ятається в історії тому, що у світі відбулось масове, значне зниження показників фондових бірж: індекс РТС – російський аналог ПФТС (-72,4 %), китайські фондові індекси (-66,5 %), японська біржа NIKKEI (-42,12 %), фондові індекси США (-41,3 %), німецький індекс DAX (-40 %). Середнє падіння світових індексів в світі за 2008 рік оцінюється в 46 %.

Основну частку інвесторів в 2000-2008 рр. на українській фондовій біржі склали іноземні інвестори (80-85 %). 10-15 % – є кошти вітчизняних інвесторів. Такі дані свідчать про низьку довіру населення України до участі на ринку цінних паперів України. Різке падіння вітчизняної економіки в 2008-2009 рр. (ВВП за 2009 рік знизився на -14,8 %), а також підвищення темпів інфляції в 2008 р. до -22,3 % та в 2009 р. до -12,3 % обумовило масовий відтік іноземного капіталу з українського фондового ринку. В умовах фінансово-економічної кризи іноземним інвесторам українські активи нецікаві, тому що вітчизняний ринок цінних паперів занадто ризикований, непрогнозований і неліквідний. В результаті, один з найбільш гнучких і швидких інструментів залучення інвестицій в економіку на прикладі вітчизняного ринку цінних паперів повноцінно не може реалізуватись [2,3].

Відзначимо, що в квітні 2009 р. на український ринок цінних паперів вийшла дочірня структура російської біржі РТС (40 % акцій біржі належить РТС, а інші – професійним учасникам фондового ринку України), що називається «Українська біржа» (сайт: www.ux.ua). Регулярні торги на цій біржі стартували 26 березня 2009 р., до торгів було допущено 70 найбільш ліквідних акцій українських емітентів.

На «Українській біржі» професійним учасникам ринку доступні такі технології: ринок заявок, ринок котирувань, ринок репо і строковий ринок, а приватним інвесторам – послуги інтернет-трейдингу. Ця біржа зайняла лідируючі позиції в 2009-2011 рр. завдяки запропонованому інструментарію і залученню фізичних осіб до торгів на біржі (інтернет-трейдинг). Станом на 2012 р. на «Українській біржі» відкрито рахунків фізичних осіб приблизно до 10 000, а їх діяльність становить обсяги – 30-90 млн. грн. на день. Для населення України в 45 млн. осіб і ВВП, що становить 1 314 млрд. грн. (163 млрд. доларів США) в 2011 р. – це дуже низькі показники, які свідчать про недовіру до вітчизняних фондових інструментів, як резидентів, так і нерезидентів, а також свідчить про значну нерозвиненість цієї сфери [3,4].

Отже, в Україні формально є організований фондовий ринок, але назвати його ліквідним і повноцінним не можна. Тому що обсяг угод і вартість угод за цінними паперами в десятки разів менша за обсяги сусідніх країн. Більше 90% корпоративної власності в Україні сконцентровано у окремої невеликої кількості крупних власників, які незацікавлені в тому, щоб їх цінні папери котирувались на біржі. Відзначається постійне порушення прав міноритарних акціонерів. Перелив капіталу зі сфери інвестування в цінні папери у виробничі підприємства відбувається дуже обмежено, реальне венчурне інвестування взагалі відсутнє.

Українські державні інститути характеризуються непослідовністю, ігноруванням «зовнішніх загроз», корумпованістю та відсутністю збалансованого стратегічного курсу розвитку. Інвестори в умовах політичної нестабільності та фінансово-економічної кризи намагаються свої вільні кошти вкладати в найбільш ліквідні активи в таких країнах, де ситуація найбільш прозора, економічно сприятлива, прогнозована і стабільна. Тому, це ще один важливий чинник, який впливає на суттєве зменшення зацікавленості міжнародних інвесторів до України, та ускладненні й підвищеній ризикованості в роботі вітчизняних інвесторів в коротко- і середньостроковій перспективі.

Вітчизняний капітал пересічного українського громадянина майже не представлений на ринку цінних паперів України. За даними експертів менше 1 % населення України виступає інвесторами на українському фондовому ринку. Якщо брати статистичну інформацію, то виявиться, що українські громадяни вкладають вільні кошти у банківську систему

на депозити 97-98 % (Станом на 1 січня 2012 року банківська система України акумулювала в цілому 307,4 млрд. грн. депозитів фізичних осіб; 51,4% загальної маси або близько 158 млрд. грн. склали депозити в національній валюті) і тільки 1-2 % у пайові інвестиційні фонди, недержавні пенсійні фонди, інститути спільного інвестування, у бізнес, пов'язаний з інвестуванням у цінні папери. Якщо порівняти з економічно розвиненими країнами, то там інше співвідношення щодо вкладання у заощадження: 60-70 % до 40-30 % на користь ринку цінних паперів по відношенню до банківської системи. Це пов'язано з розвинутим і стабільно функціонуючим національним фондовим ринком, широким переліком державних та недержавних пенсійних фондів і страхових організацій, що системно і довготривало інвестують у ринок цінних паперів.

Банківський сектор України також обережно і обмежено інвестує у ринок цінних паперів. Профільних інвестиційно-фондових банків (по типу: «JP Morgan», «Sity group», «Merill Lynch», «Goldman Sachs» тощо) на території України станом на 2000-2012 рр. не існує.

На наш погляд, це пов'язано з тим, що діяльність банків, з одного боку, зарегульована інструкціями Національного банку України, законодавчими обмеженнями, а з іншого, відзначається відсутність (або суттєва обмеженість) якісних інвестиційних активів та кваліфікованих фахівців у сфері інвестування в інструменти фондової біржі України.

Вітчизняні банки, в більшості своїй, реалізують кредитно-депозитну та розрахунково-клірингову діяльність, іноді зосереджуючись на інвестиційні проекти в реальний сектор економіки України (рис. 1, 2, 3).

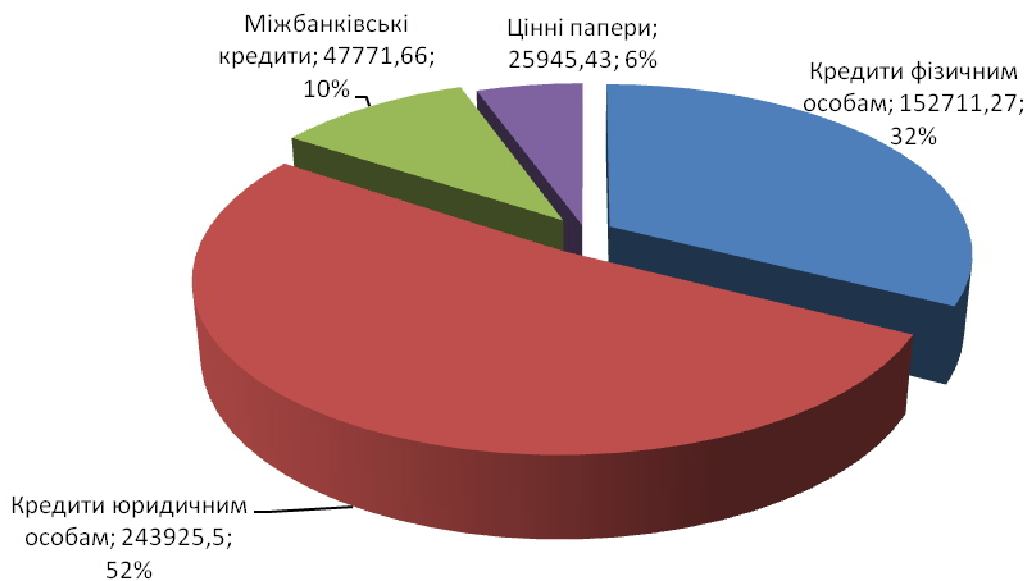

Рис. 1. Структура кредитно-інвестиційного портфеля українських банків станом на 01.02.2008 р. (млн. грн.)

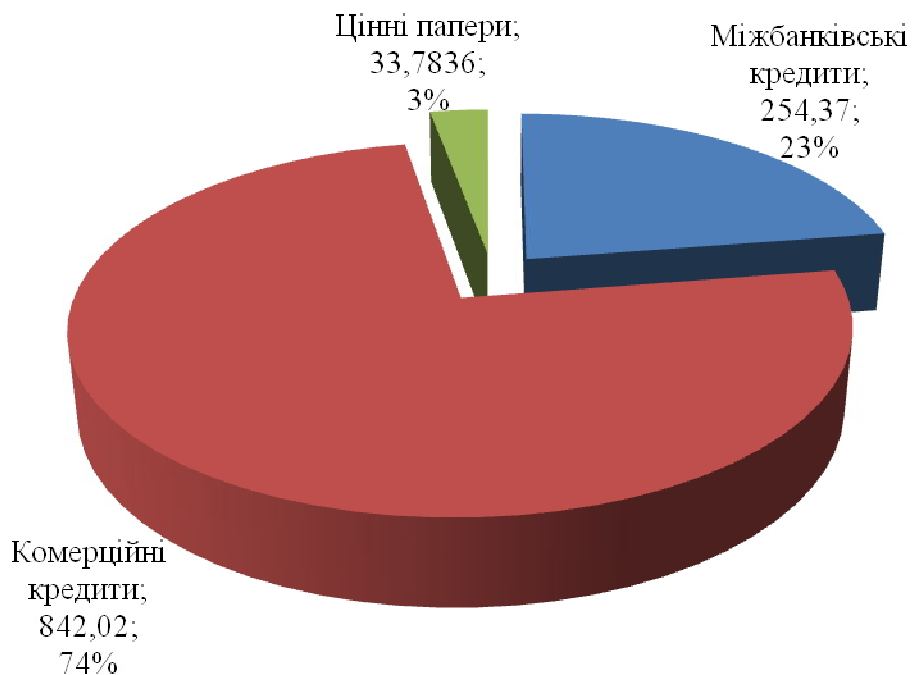

Рис. 2. Структура кредитно-інвестиційного портфеля українських банків станом на 01.02.2010 р. (млн. грн.)

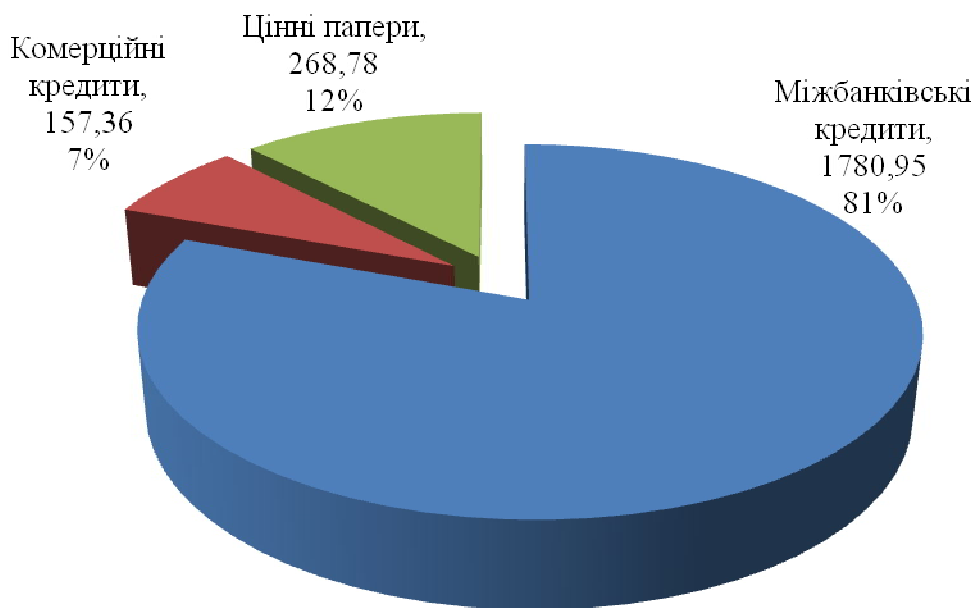

Рис. 3. Структура кредитно-інвестиційного портфеля українських банків станом на 01.02.2012 р. (млн. грн.) [5].

Інвестування банківського сектору в цінні папери на рівні приблизно 3-12 %, як це зображено на рис. 1-3 не пов'язано в більшості випадків, з інвестуванням у фондовий ринок. В значній мірі, це такі

цінні папери, які виступають заставою, або цінні папери, що мають низьку ліквідність для котирувань на фондовій біржі і використовуються для наповнення свого статутного капіталу, резервів тощо перед регулятором ринку.

Вищенаведене свідчить про нерозвиненість, непрозорість, значну залежність від іноземного капіталу та низький рівень ліквідності українського фондового ринку. Вітчизняний ринок цінних паперів на відміну від своїх аналогів в економічно розвинутих країнах світу неспроможний посприяти системному розвитку економіки в такому стані. Поява в Україні великої кількості венчурних фондів немає ніякого відношення до ризикованих інвестиційно-інноваційних проектів, до створення сучасних лабораторій, дослідницьких організацій, науково-технічних комплексів, а є засобом (схемою) податкової оптимізації в межах відповідної фінансово-промислової групи чи об'єднання. Активи, які раніше виводились під різними приводами в офшорні зони за кордон України, зосереджувались там і потім повертались різними шляхами під виглядом іноземних інвестицій. За цією ж схемою (з використанням венчурного фонду) грошові кошти зосереджуються та реінвестуються в бізнес-проекти без сплати податків через створення венчурного фонду на території України (без створення організації-нерезидента, без комісії та втрат на різні трансакції, розрахунково-клірингові операції). Такий підхід нівелює всі зусилля для надання пільг під інвестиційно-інноваційні проекти, під створення реальних венчурних фондів, під реалізацію стратегії інноваційного розвитку в різних секторах вітчизняної економіки.

На відміну від українських тенденцій безсистемного зростання економіки та «специфічного» обмеженого інвестування та реінвестування, направлено, в більшості своїй, у торговельну сферу, а також на екстенсивне відтворення виробничих процесів та будівництво; найбільші обсяги світових інвестицій направлені на проекти, пов'язані з альтернативними джерелами енергії. 2006-2012 роки стали рекордними за обсягами інвестування у проекти виробництва відтворюваної енергії (повітряної, сонячної, використання біомаси тощо). Причиною стали: зростання цін на нафту, газ, атомну енергію; глобальне потепління; активний соціальний рух щодо підвищення екологічних стандартів життя людства. Якщо в 2005 році обсяг інвестицій на такі заходи досягав 80 млрд. доларів США, то в 2006 році збільшився до 100 млрд. доларів США. На 2007 рік світове споживання альтернативної енергії складало 2 %, але цей сектор отримує приблизно 18 % світових інвестицій в енергетичну сферу. Найбільш значні інвестиції здійснюються в підприємства, що виробляють електрогенератори, які використовують енергію вітру. Важлива особливість: інвестиції в екологічно чисту енергетику здійснюються не тільки економічно розвинуті держави, але й країни, що розвиваються. Однак найбільша частка припадає на компанії

США і ЄС – приблизно 70 % від загального обсягу. Частка Китаю – 9 % інвестицій, Індії – 8 %, країн Південної Америки – 5 %. Паралельно зросло й інвестування у науково-технічні проекти такої направленості: в порівнянні з 2005 роком, їх обсяг в 2006 році виріс на 25 % і досяг 16,3 млрд. доларів США. Дослідження агентства «Bloomberg» показали, що, починаючи з 2004 року, за сім років загальносвітові інвестиції в альтернативну енергетику склали один трильйон доларів [6].

Суттєві темпи зростання інвестування, пов'язані з концентрацією і розподіленням ресурсів за вищезазначеними напрямками може здійснитись в країнах Заходу тільки через систему фондових бірж. Навіть потужна державна підтримка не може зрівнятись із саморегулюючою, ефективною, ринково орієнтованою фондовою біржею. Тільки конкурентоздатне, відкрите, потенційно цікаве інвесторам підприємство інноваційної сфери може залучити інвестиційний капітал на свій розвиток, або напяму (через продаж своїх акцій на фондовій біржі), або через мережу венчурних фондів (через пайову, акціонерну участь фонду в проектах підприємства інноваційної сфери). Відбувається процес конкуренції ідей бізнесу, коли аналітики фондового ринку ретельно вивчають кадрову політику майбутнього проекту, або новоствореного підприємства, його матеріально-технічного забезпечення, інформаційного забезпечення, досліджується термін від початку інвестування і до отримання прибутку, стратегічний розвиток бізнесу, аналізується майбутнє споживання продукції (послуг) і його потенціальне зростання по роках, а також система майбутнього розподілу прибутку та податкове навантаження. Всі ці перелічені складові аналізуються учасниками і аналітиками ринку цінних паперів, які після проведення досліджень відбирають для інвестування найбільш ефективні та конкурентоспроможні підприємства інноваційної сфери. Інноваційноорієнтовані організації надають новий імпульс для зростання економіки, тому ефект зростання в цій сфері поширюється на інші сфери діяльності і в цілому призводить до збільшення рівня ВВП, зменшення безробіття, покращення (оптимізації) споживання ресурсів тощо.

Для покращення стану функціонування вітчизняного фондового ринку та залучення його, як потужного елемента розвитку економіки України, на наш погляд, необхідно здійснити ряд заходів:

1. На державному рівні створити прозорий механізм з чіткими правилами щодо прав власності на будь-які активи. Унеможливити або максимально знизити вплив корумпованих державних службовців на процеси формування правовідносин з власністю. Власність має передаватись за ринковими методами ціноутворення, а не за прихованими методами: відводу, списання, обміну активами, штучного банкрутства тощо. Найбільш ефективним засобом зміни прав власності, на наш погляд, є система відкритих аукціонів.

2. Проведення реформи законодавчо-нормативної бази, що регулює відносини акціонерів, товариств, власності, відчуження та придбання активів. Створення сучасної, відповідаючої найкращим світовим стандартам законодавчо-правової бази щодо функціонування фондових бірж в Україні забезпечить вітчизняним та міжнародним інвесторам стабільність, прозорість і чіткість відносин, знизить неринкові ризики, надасть додатковий інструментарій, покращить інвестиційний клімат.

3. Зменшення впливу контролюючих органів та дублюючих перевірок державними податковими, правоохоронними, регуляторними організаціями. Усунення зайвих заборон і обмежень, що заважають розвиватись професійним учасникам українського фондового ринку. Впровадження уніфікованих електронних систем звітності перед податковими і регулюючими органами.

4. Формування національної стратегії розвитку України за участю Президента України, Прем'єр-Міністра України та Верховної Ради України. Спільною метою для всіх перелічених органів виконавчої та законодавчої влади має стати реалізація національної стратегії розвитку України, через відповідний план дій, стандарти та пріоритети, що визначені у такій програмі. Такий підхід, в цілому, посприяє розвитку громадянського суспільства, економіки, а на міжнародному рівні – Україну сприйматимуть, як надійного і стабільного партнера.

5. Створення системи, яка, базуючись на національній стратегії розвитку України зможе провести консолідовано, прозоро, на конкурентних засадах приватизацію державних акціонерних товариств. Вищезазначене змінить сприйняття іноземних та вітчизняних інвесторів на позитивне щодо державних органів влади України та надасть можливість знайти державним підприємствам ефективного власника, який потурбується про соціально-економічне становище певного регіону, підприємства та людей, які там працюють.

6. Покращення інфраструктури ринку цінних паперів України, технічного, технологічного, інформаційного забезпечення, що має посприяти збільшенню обігу коштів і кількості інструментів цінних паперів за відповідний період часу.

7. Зміна відносин до міноритарних акціонерів через впровадження оновленої системи законодавчих актів, які захищатимуть і надаватимуть їм повноцінні права.

8. Законодавче забезпечення пенсійних фондів щодо формування їх резервів та умов розвитку і зберігання активів, а також залучення коштів страхових організацій до фондового ринку України, також підвищить рівень ліквідності фондового ринку України і рівень довіри населення до таких установ. Впровадження державних пенсійних фондів, що мають в собі диверсифікований портфель вітчизняних корпоративних облігацій і акцій, муніципальних і державних цінних паперів. Крім того, поступове

зниження рівня інфляції та депозитних ставок має посприяти активному залученню коштів населення у вітчизняний ринок цінних паперів.

9. Проведення активної державної політики інформатизації та маркетингової політики фахівців фондового ринку, професійних учасників ринку цінних паперів щодо залучення до активних торгів на фондовій біржі України найкращих вітчизняних підприємств. Вилучити із законодавства статті законів що сприяють рейдерству. Це сприятиме капіталізації економіки України, покращенню її іміджу на світових ринках, привабить вітчизняних та іноземних інвесторів, посприє активному розвитку вітчизняного ринку цінних паперів, суттєво зросте ліквідність фондової біржі України.

10. Впровадження обов'язкового щомісячного звіту для підприємств, акції яких активно продаються і купуються на фондовій біржі України. Це посприє прозорості прийняття інвестиційних рішень, а також змінить на краще систему корпоративного управління в таких підприємствах – наприклад, при негативній зміні показників діяльності підприємства, акціонери зможуть оперативно скликати позачергові збори і, або змінити керівництво, або прийняти план дій щодо виходу з цієї ситуації.

11. Сприяння на державному рівні розвитку фондового ринку та збільшенню кількості послуг та продуктів, які пропонуватимуться на ньому. Впровадження, розвиток і підтримка державних і недержавних пенсійних та інвестиційних фондів, що довгостроково і системно інвестуватимуть у вітчизняний фондовий ринок. Заохочення банківських установ до активної діяльності на фондовому ринку України. Це вплине на підвищення ліквідності вітчизняного фондового ринку і, як наслідок, опосередковано вплине на збільшення професійних учасників ринку, що, в свою чергу, покращить рівень конкуренції, прозорості, капіталізації тощо.

12. Залучення НБУ і банківських установ до формування вітчизняного фондового ринку. Ця діяльність має бути спрямована як на вдосконалення законодавства і регулювання операцій банками з цінними паперами, так і на поступову лібералізацію валютного законодавства з відповідними інструментами хеджування ризиків від різкого виведення капіталу нерезидентами. Також має бути реалізована найкраща світова практика консолідації банків з пенсійними та інвестиційними фондами щодо виконання ними функції маркет-мейкерів [1,7,8,9].

Висновки. Дослідження становлення і розвитку вітчизняних фондових бірж показало, що цей процес відбувався складно і недостатньо успішно. Повноцінно фондовий ринок України функцію залучення інвестиційних ресурсів та їх перерозподілу в найбільш ефективні галузі і сфери діяльності не виконує. Про це свідчать низька капіталізація фондових бірж України, обмежене коло професійних учасників і відсутність зацікавленості у інвесторів (юридичних осіб) та населення. Враховуючи необхідність реформування економіки, треба розуміти, що без

ефективно діючого фондового ринку позитивних зрушень в економіці неможливо здійснити. Тому реформам в цій сфері необхідно приділяти максимум зусиль державним органам влади, саморегульним організаціям, асоціаціям і професійним учасникам фондового ринку України.

Головним завданням на даному етапі для ринку цінних паперів України, в цілому, є його реформування і створення умов для забезпечення більш повного та швидкого переливу заощаджень в інвестиції за ціною, яка задовольняла б обидві сторони – учасників фондового ринку та підприємців інвестиційної сфери діяльності.

Використані джерела інформації:

1. Мозговий О.М. Формування системи регулювання фондового ринку України / О.М. Мозговий // Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук, К. – 1999. – 36 с.
2. Інвестори втратили в 2011 році на світовому фондовому ринку 6,3 трлн доларів // газета «Дзеркало тижня» від 31 грудня 2011 р. За матеріалами: ИТАР-ТАСС // [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://news.dt.ua/ECONOMICS/investori_vtratali_v_2011_rotsi_na_svitovomu_fondovomu_rinku_6,3_trln_dolariv-94951.html
3. ПАТ «Фондова біржа ПФТС» – комплекс організаційних, нормативних, програмно-апаратних та технічних рішень, що технологічно складається з «Ринку котировок» та «Ринку заявок». // [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://pfts.ua/>
4. Українська біржа – регулярно організований ринок цінних паперів і похідних фінансових інструментів. // [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.ux.ua>
5. Асоціація українських банків // [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://aub.org.ua/index.php?option=com_arhive_docs&show=1&menu=104&Itemid=112
6. Зелені інвестиції: трильйон доларів за 7 років // [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.eco-live.com.ua/content/blogs/zeleni-investitsii-trilyon-dolariv-za-7-rokiv>
7. Деєва Н.Е. Капіталізація фондового ринку України: проблеми оцінки й реакція на кризу // Економічний вісник Донбасу № 4 (18), 2009. // [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Evd/2009_4/21.pdf
8. Музиченко Г.Г. Формування та розвиток світового ринку цінних паперів в умовах економічної глобалізації / Г.Г. Музиченко // Дисертація на здобуття к. екон. наук // Донецький Національний університет// Донецьк. 2006. – 172 с.
9. Рубцов Б.Б. Мировой фондовый рынок: объемы и динамика / Б.Б. Рубцов // Портфельный инвестор. - 2009.- №2. - С. 114-117.